

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Indbydelseskrift

til

den offentlige Examen

i

Nykjøbing Cathedralsskole

1851

ved

C. P. Rosendahl,
Rector.

Nykjøbing.

Trykt i W. Paubø Entes Officin.

Bidrag

til

Fortolkningen af nogle Steder

i

Ciceros Cato major og Lælius

af

Mag. Georg F. W. Lund,

Overlærer.

De af mig i denne Tid særskilt udgivne Bearbejdelser af Ciceros Cato Major og Lælius, hvilke udgjøre 3die Bind af den ved en Forening af Skolemænd foranstaltede Samling af græske og latinske Forfatteres Skrifter og ere udarbejdede efter den Plan, som denne Forening har udstedt*), ligesom tidligere min Udgave af Cicero de Officiis (Kbhavn. 1849), hvilken udgjör Samlingens 2det Bind, kunne ifølge deres Bestemmelse ikke anföre nogen Begrundelse af eller nærmere Oplysning om Behandlingen, hvor der enten i Henseende til Textkritiken eller Fortolkningen fremböd sig særegne Vanskeligheder. Det er derfor Hensigten med de følgende Bemærkninger at give nogle Bidrag til Fortolkningen af vanskeligere Steder i disse to Skrifter, for at oplyse og begrunde de af mig i Kommentaren givne Forklaringer. Thi i kritisk Henseende indeholde mine Bearbejdelser saare lidet nyt, eftersom jeg var saa heldig at have en Text for mig, der overalt bærer Spor af vor store latinske Kritikeres Skarpsindighed, Omhu og Nøjagtighed, der ogsaa er lagt til Grund for de bedste nyere Udgaver i Tyskland, og maa anses for det Grund-

*) S. Plan for de bebudede Udgaver af græske og latinske Forfatteres Skrifter ved en Forening af Skolemænd, Kbhavn 1849, hos Reitzel.

lag, hvorfra Behandlingen bör gaa ud, indtil ny kritiske Hjælpemidler (navnlig til Lælius) tilvejebringes.*)

De Steder, hvor min Text afviger fra Madvigs, ere følgende: *Cato Major* § 3 har jeg skrevet *Cius* for *Ceus* med *Tischer* efter *Naucks* Forslag i *Jahns* og *Klotz's Jahrb. Suppl. XII, 4, S. 558.* Ved denne Skrivemaade ses end mere Grunden til den bestandige Forvexling i Haandskrifterne med *Chius.* — Den samme ubetydelige Forandring har jeg § 47 gjort ved at skrive *veneriis* for *venereis* efter *Wesenberg* (*Viborg. Progr. om Tregders Udg. af Cic. Tusc.*). — § 8 har jeg udeladt det af *Madvig* indklamrede *nobilis*, hvis Uægthed er sikker og hvorom *Madv.* siger, „at han vilde ønske, at han havde udeladt det“ (præf. p. IX.). Hvis man vilde læse *ignobilis*, hvilket (efter *Bergers Vidnesbyrd*) findes i *cod. regius Parisiensis*, samt i *cod. Hænel.* og andre, da gav dette rigtig nok en Mening, men det vittige i Svaret gik da tabt; desuden forraader det sig som en sildigere Rettelse; og hvad den nedenfor omtalte sproglige Unøjagtighed i Udtrykket angaar, da blev den ikke hævet derved. — § 19 *quintus hic et tricesimus annus est*; og *strax* efter: *decem annis post meum consulatum.* Denne af *Orelli*, *Klotz* og *Madvig* foreslaaede, af *Tischer* og *Sommerbrodt* optagne Rettelse

*) *M. Tullii Ciceronis Cato maior et Lælius*, recensuit *J. N. Madvig*, Havn. 1835. Denne Text-Recension er saa ofte afbenyttet og aftrykt i tyske Udgaver, at jeg maatte anse mig ikke alene berettiget, men ogsaa forpligtet til at optage de deri gjorte Forbedringer, selv om jeg ikke havde haft den højtstaaende Udgivers udtrykkelige Tilladelse til at benytte den efter Godtbefindende. — Af de nyeste tyske Udgaver vil jeg udhæve *Tischer's* af *Cato Major*, Halle 1847 og *Seyfferts* af *Lælius*, Brandenburg 1844. Efter at min Udgave var trykt udkom i den *Haupt-Sauppeske Samling: Cato major* af *Sommerbrodt*, Leipzig 1851.

har jeg troet at burde følge. Thi vel begaar Cicero ofte Regningsfejl, men denne (*tertius hic et vic. - - novem annis*) er altfor utrolig, da den ikke blot staar i Strid med de historiske Angivelser (s. Livius XXXIX, 52), men ogsaa med Forfatterens egne Ord. — § 20 har jeg, ligesom § 10, udeladt Forvanskningstegnet paa Grund af denne Udgaves Bestemmelse; ligeledes har jeg § 24 Slutn. inddelt Verset saaledes, at det bliver et kretisk Tetrameter med Slutningen af et foregaaende. Denne Inddeling er, saa vidt jeg ved, først foreslaaet af Hermann og efter ham i en Recension af Kühners Udg. af Tusculanæ (s. hans 2den Udg. S. 80), men dog ikke optaget af ham eller Tregder i Tusc. I, § 31. — § 59 *communem* har jeg rettet til *comem*. Madvig har i Anledning af en Variant de Fin. II, § 80 ytret sin Tvivl om dette Sted. De Steder, som anføres for Brugen af *communis* og *communitas* i den her gjældende Betydning, bevise ingenlunde, at dermed kan forbindes *erga*, hvis Tilføjelse forekommer mig nødvendig at fordre *comem*. Gernhards Bemærkning har intet at betyde.

De øvrige faa (i alt syv) Steder, hvor Fischer afviger fra Madvig (s. hans Fortale S. VII fig.); har jeg ikke kunnet følge ham; og naar han t. Ex. om § 66 restet (*cod. reg.*) siger: „dem der Sinn der Stelle durchaus widerstreitet“ og „welches Madvig unbegreiflicherweise wieder in den Text genommen hat“ (for restat), da ere disse hans Ord mig „ubegribelige“; thi restet har jo sin fuldkommen berettigede Plads i den henførende Sætning, som afhænger af *qværere*.

I Lælius har jeg § 23 skrevet *discidiis* efter Madvigs Forskrift de Fin. p. 814, hvilken Seyffert ogsaa følger. — § 42 har jeg udeladt det af Madvig indklamrede *publica*. Udgiverne ere meget uenige paa dette Sted.

Orellius læser med Gernhard og Beier in re publica, Klotz foretrækker in magna aliqva re publica, Seyffert skriver in magnam aliqvam rem publicam. Haandskrifterne vakle meget, for saa vidt vi have en nøjagtig Kjendskab til dem. Da her ikke nødvendig er Talen om Forseelser i Statsstyrelsen eller i et eller andet vigtigt Statsanliggende, men i Almindelighed om et vigtigt Anliggende, da jeg ikke tror, at hint vilde være udtrykt ved magna aliqva res publica, da endelig publica ved at skrives blot p. meget let kunde tilsættes af en Afskriver, især da det følgende Ord peccantibus begynder med p, har jeg fulgt Madvigs Anvisning og udslettet Ordet. — § 73 staar hos Madv. Rutilium for Rupilium, vistnok ved en Uagtsomhed eller Trykfejl. — § 77 har jeg strøget de af Madvig indklamrede Ord auctoritate et, hvorom se hans præfatio p. XXIII^{sq.} At Seyffert ved sit Forsvar (p. 465 fg.), som væsenlig bestaar af lidenskabelige personlige Udfald mod Madvig, har bevist noget, tror jeg ikke kan indrømmes. — § 99 har jeg optaget Wesenbergs Rettelse (efter Haandskr.) *quid, ut ne accidat, magis cavendum est.* S. Madv. de. Fin. p. 868. — § 101 *ut alia ex alia ætas oriatur.* Ordene *ex alia* udelades vel i mange Haandskr. og de fleste Udgaver; men de forekomme mig aldeles nødvendige paa dette Sted, og at de let kunde udfalde ved Afskrivning, er aabenbart. Her tales om det menneskelige Liv og dets Natur i Almindelighed. Det vilde derfor ikke være nok at sige, at dette er saaledes indrettet, at en ny Slægt fremkommer, men Meningen kræver: den ene Slægt afløser den anden, saa at bestandig en ny (*alia ex alia*) Slægt fremkommer.

Iøvrigt har jeg kun foretaget saadanne Forandringer i Ordnes Skrivemaade, som billiges og anvendes af Madvig

i den latinske Sproglæres 2den Udgave, samt indskrænket den efter min Mening temmelig rigelige Brug af Skilletegn; nogle faa Steder har jeg tilføjet et Skilletegn for at lette Forstaaelsen eller forebygge Misforstaaelse, f. Ex. Cato m. § 38 etter *viventi*, for at vise, at dette ikke afhænger af intelligitur, men af *obrepat*; eller forandret det, som Læl. § 93 *negat quis, nego; ait, ajo* —, hvor Anvendelsen af Spørgeformen synes mig tvungen og mindre naturlig end at be-
trachte det efter Madv. Sprogl. § 348, Anm. 5, — hvilket t. Ex. ogsaa Elberling gjør i sin Udgave af Terents.

Efter denne korte Regnskabsaflæggelse for Texten skal dernæst eksempelvis nogle af de vanskeligere Steders Fortolkning berøres, fornemmelig saadanne, hvor de tidligere Forklaringsmaader maatte forkastes eller det syntes nødvendigt blandt disse at vælge den, som i Anmærkningerne er fremsat; medens andre her forbigaas, hvis Forklaring i Kommentaren maa forsvare sig selv eller kun indeholder saa aabenbare Berigtigelser af ældre Udgiveres Fejltagelser, at det var overflødigt at sige mere derom;*) eller hvor den kyndige Læser selv strax vil se, hvorfra det ny er hentet.**)

*) Som Exempel herpaa vil jeg nævne Cato m. § 16 et tamen *ipsius Appii extat oratio*, hvor Tischer, efterat have forkastet Gerhards, Ottos og Billerbecks rigtignok ubegribelig tanke-
løse Forklaring: „wenn ihr auch das Gedicht des Ennius nicht kenntet, so würdet ihr es doch aus der noch vorhandenen Rede des Appius euch bekannt machen können“, fremsætter sin urigtige Forklaring: „doch existirt ja, wenn euch jene Stelle aus Ennius nicht bekannt sein sollte, auch Appius's eigne Rede“; — thi Meningen er jo aabenbart denne: „jeg behøver ikke at henvise eder til Ennius, thi Appius' egen Tale er bevaret, i hvilken I selv kan læse det“.

**) Herpaa kan tjene til Exempel Forklaringen af Ennius' Vers i Begyndelsen af Cato, hvormed alle Fortolkerne have pint sig, indtil de ved Madvigs lykkelige Opdagelse (se hans Opusc. Academ. II, p. 290—296: *Epimetrum de versibus Ennii &c.*)

Paa mange Steder har jeg med en vis Selvovervindelse ladet mig nøje med en Henvisning til Sproglæren, skjönt der var Anledning til at gjøre en eller anden sproglig Bemærkning, fordi efter vor Plan den muligste Korthed var en som ufravigelig opstillet Grundsætning*); paa andre Steder har jeg aldeles undladt at bemærke noget, fordi der ikke var andet at sige derom, end hvad enhver opmærksom Læser kunde sige sig selv**), og Anförelsen af et lignende Sted ikke vilde bringe Disciplen stort Udbytte.

Cato major; § 3 de ceteris. Ved sin Korthed er dette Udtryk, ligesom saa mange andre i Cato og Lælius,

ere sete i deres rette Sammenhang og forklarede paa en Maade, som er hævet over enhver Tvivl. — Tischer har formodentlig ikke kjendt denne Forklaring, da han endnu svæver i den gamle Vildfarelse.

*) f. Ex. Cato § 6 *quam nobis quoque ingrediendum sit*, hvor den gjorte Henvisning til *Madv. § 421*, b egentlig kun giver et Fingerpeg. § 59 *ut intelligatis*, hvor Henvisningen til *Madv. § 355*, *Ann. 2* skal lede Disciplen til at se, at det latinske Udtryk: *ut intelligatis, nihil ei tam regale videri* —, *Socrates-loquitur* — bør gjengives ved: „for at I kan indse —, maa I vide, at S. i en Samtale med C. fortæller“. § 26. Angaaende *quasi cupiens* er blot henvist til *Madv. § 424*, *Ann. 4*, skjönt Stedet strider mod den der opstillede Regel, at denne Sprogbrug (*quasi cupiens* = *quasi cuperem*, smlg. § 12 *ita tum cupide, quasi divinarem*) ikke findes hos Cicero. Thi det er ikke rimeligt, at *quasi* skulde høre alene til *diuturnam sitim explere* for at betegne dette som et billedligt Udtryk, saaledes at sic svarede til *ut*, som da blev „saaledes at“ („saa graadigt, at det blev mig bekjendt“); men Sætningen med *ut* synes mig løsere tilføjet; hvad enten man (med Tischer) tager den som en Følgesætning (saa at), eller, hvad jeg antager for rigtigere, som en Hensigtssætning (for at).

**) f. Ex. Lælius § 19 *major autem ut quisque proxime accederet*. Af græske Forf. har jeg kun optegnet mig Demosth. 2, 12 ὅσα γὰρ ἐτοιμότατ' — τοσοῦτῳ μᾶλλον og 50, 15 ὅσα — ἄμεινον, τοσοῦτῳ — πλείστη.

utydeligt og det er derfor blevet opfattet paa flere Maader. Efter Facciolati har Gernhard og hans Efterfølgere tænkt sig hertil *ætatis temporibus*; men at dette var urimeligt indsaa Müller (i Seebodes Archiv für Philol. I, 2, p. 355), med hvem Otto (i hans Udg. af Cato, Lips. 1830) og Seyffert (Læl. p. 570) ere enige i den Forklaring, at her maa underforstaas *rebus philosophiæ*. Hottinger vil supplere *laudibus philosophiæ* — skjönt her ikke er nogen Tale om at rose Filosofien. Tophoff (Loec. aliqq. ex illo libro Ciceronis, qvi inscriptus est Cato Major, est interp. Th. Tophoff., Paderborn, 1847) tænker sig til *commodis philosophiæ*, idet han fra det foregaaende *molestiæ* underforstaar dette Ord som Modsætningen — skjönt der her ingen Modsætning er mellem *sine molestia* og *cetera commoda*, men mellem *omne tempus ætatis sine molestia-degere* og *cetera*, heller ikke gjælder *sine molestia alene senectus*. 'Rigtigere Tischler: „*ceteris ist das neutrum und bezeichnet ganz allgemein die verschiedenen Beziehungen, in welchen die Philosophie sich wohlthätig erweist.*“ Min Bemærkning har jeg givet i følgende Udtryk: „*de ceteris, o: de övrige Virkninger eller Frugter af Filosofien (det hvori den ellers viser sig prisværdig), i Modsætning til hvilke den her nævnte Virkning staar: Tröst mod Alderdommens Besvær.*“ Sommerbrodt siger aldeles intet herom.

§ 7. *qvorum ego multorum cognovi senectutem sine qverela*. Jeg har forklaret *qvorum-multorum* som sideordnede, efter Madv. § 284, Anm. 6: „af saadanne har jeg kjendt mange, som tilbragte Alderdommen uden at klage“, idet *qvorum* dog kun gaar tilbage paa *majoribus natu*, ikke paa *reliqvis omnibus majoribus natu**).

*) Det er en ikke usædvanlig Unøjagtighed, at den henførende Sætning gaar paa en Del, navnlig det væsentlige Begreb, af det

Almindeligvis tages de to Ejeformer som underordnede hinanden, *quorum* som *Delingsformen*: hos mange at disse (= *inter quos*) styret af *multorum* (Tischer: „bei vielen von diesen“). Men det vilde være noget aldeles usædvanligt, hvis Cicero havde betegnet *Delingsforholdet* ved det paa dette Sted tvetydige *quorum* isteden for ved *ex quibus*, medens den anden Udtryksmaade er hyppigere baade i Latin og Græsk*). Det vilde være meget tvungent, hvis Meningen skulde være: „af alle de ældre Mænd har jeg kjendt mange, der“ —. At Cato ved den af mig antagne Forklaring skulde gjøre Fordring paa at kjende alle samtidige gamle, vilde være en urimelig Paastand. Sommerbrodt siger aldeles intet herom.

§ 8. *Nec hercule inquit si ego Scriphius essem, nec tu si Atheniensis esses clarus unquam fuisses.* Naar dette Sted opfattes og gjengives ganske ligefrem, saaledes som det i Almindelighed er gjort af Oversætterne**), da fremkommer, formedelst Udtrykkets Korthed for at give Svaret dets vittige Pointe, den Meningen modstridende, men ifølge Ordenes Sammenhæng følgerigtige Tanke, at ogsaa den anden var en berømt Mand. Den rigtige Forstaaelse gjør det til en Nødvendighed at tage det første si i Betydningen hvis, om en mod Virkelig-

Udtryk, hvortil den henføres, f. Ex. Cato § 45 erat quidam fervor ætatis, quæ progrediente, hvor quæ gaar paa ætas alene.

*) Om Græsk vil jeg henvide til Sauppe, Demosth. Olynth. III, 11; Hertlein, Xen. Anab. VI, 6, 34; Westermann, Demosth. XVIII, 12.

***) s. f. Ex. den uden Tvivl af Madvig opgivne Text til den latinske Stil ved Examen artium for Aaret 1847, som foruden andre Steder findes i Heinrichsens Opgaver til latinske Stile, ny Samling, 3die Afdeling, S. 260: „Hverken vilde jeg nogensinde være bleven berømt, hvis jeg havde været en S., eller du, hvis du havde været en A.“

heden tænkt Betingelse, hvoraf det modsatte finder Sted, det andet si derimod i Betydningen om endog, for at nec-fuisses kan indeholde Betegnelsen af, hvad der ikke vilde have været Tilfældet, selv om Antagelsen si-esses havde været rigtig: „selv om du var en A. (hvilket du ikke er), vilde du ingensinde have været (være blevet) berømt (lige saa lidet som du nu er blevet det)“. — Ingen af Fortolkerne har, saa vidt jeg ved, gjort opmærksom herpaa. De græske Steder, hvoraf dette er en Gjengivelse, ere lige saa korte og indeholde derfor samme Ubestemthed: Herod. VIII, 125 ἐὼν Βελβινίτης ἂν ἐτιμήσθην — ἐὼν Ἀθηναῖος; Plat. Rep. I, p. 329, e οὐτ' ἂν αὐτὸς Σερίφιος ὢν ὀνόμαστος ἐγένετο, οὐτ' ἐκεῖνος Ἀθηναῖος; Plutarch. Them. 18 og Apophthegm. (II, p. 185, c). — Angaaende den grammatiske Form har jeg henvist til Madv. § 347, b, Anm. 2 saa vel paa dette Sted som § 19 poeniteret og § 82 cernerent, skjönt jeg ved poeniteret ikke kunde tilbageholde den Bemærkning, at det ogsaa kan opfattes som det nøjagtige Udtryk; thi da Scipio var født omtrent 235, vilde han i det antagne Tilfælde leve endnu paa denne Samtales Tid. Det sidst nævnte Sted (§ 82) indeholder foruden denne Egenhed i Brugen af cernerent tillige den, at conatos esse er at opfatte hypothetisk, ligesom de Offic. I, § 4 si voluisset-potuisse, hvor jeg i Anmærkningen har gjort opmærksom derpaa. Derimod er Lælius § 11 nisi enim-vellet, quid non adeptus est? af mig henført til Madv. § 348, b, Anm. 3, da vellet er at forstaa om en dengang mulig stedfindende Betingelse, ikke om en nu mod Virkeligheden tænkt, heller ikke for voluisset, om en dengang mod Virkeligheden tænkt Betingelse. Men Læl. § 13 arbitraritur er atter af samme Slags.

Angaaende Cato m. § 26 vellem eqvidem etiam illud har jeg intet sagt i Anm. Jeg vilde nu ønske at jeg havde henvist til Madv. § 350, b, Anm. 1 Slutn. Thi dette vellem kan ikke henføres til audirem, som et dermed samtidigt Önske; men da den egenlige Eftersætning er elaboravi, maa det betragtes som löst indskudt: „jeg vilde ønske, at jeg havde gjort (kunnet gjøre) ogsaa det“ — altsaa som et nu udtalt umuligt Önske om hvad dengang kunde ske. Sommerbrodt tænker sig „fecissem“ til. Tischer henviser til Zumpt § 528, Anm. 2 Begynd., hvor dog ikke siges andet, end at vellem sjældnere bruges om et Önske, som ikke skal udtrykkes som umuligt.

§ 28. sed tamen est decorus. Her har jeg med de nyere Fortolkere antaget en Udeladelse i Tanken af et hoc amisso, hvilket maa tages fra det foregaaende adhuc non amisi, ligesom § 47 nihil molestum est, quod non desideres er forklaret ved Underforstaaelse af desiderare: det koster ingen Overvindelse at savne: undvære, hvad man ikke savner, hvor vi rigtignok paa Dansk maa bruge to Ord, medens Latinen kun har et, fordi det har begge Betydninger og disse ikke holdes bestemt udenfor hinanden. Naar man har villet tage quod non desideres som en Aarsagssætning og oversætte: „men det (nl. non esse titillationem volupt. in senibus) er ikke (nihil) til Besvær, fordi man ikke föler Savnet“, da gaar dette ikke an, dels fordi Cic. da ikke havde stillet det adverbiale nihil i Spidsen, dels fordi Grundordet i Sætningen slet ikke var antydet, skjönt det skulde være et længere i Forvejen stillet Begreb. Som Ordene lyde, maa enhver antage, at quod henføres til nihil*).

*) Paa lignende Maade har jeg forklaret Cic. de Offic. III, § 113 fraus enim adstringit, non dissolvit perjurium (s. min Ud-gave

§ 35 alterum illud extitisset lumen civitatis. De slettere Haandskrifter og ældre Udgaver have her ille, hvilket sikkert er en Rettelse, medens Cic. har skrevet illud ved en Attraktion for: ille extitisset alterum lumen, han vilde være blevet en anden lysende Stjerne ligesom Faderen. Medens Tischer aldeles intet bemærker om illud, som dog egenlig er det mærkeligste ved Udtrykket, da lumen ofte bruges om Personer, har Tophoff forklaret Stedet saaledes, at illud lumen skulde høre sammen, og alterum (lumen) forbindes med extitisset: hvilket er højst tvungent og næsten indeholder en Selvmodsigelse; thi hvis han var et lumen, kunde Cic. dog ikke sige alterum extitisset, han vilde være blevet det andet. Desuden kunde han ikke fortjene en saa udmærket Benævnelse, om han end var i Besiddelse af mange agtværdige Egenskaber. Og andet siges ikke i det foregaaende.

§ 46. convivium vicinorum compleo. Dette Udtryk er hidtil blevet forklaret paa to Maader, enten: jeg fylder, besætter mit Gjæstebud med Naboer — saaledes Tischer og Zumpt Gr. § 463 —, eller: jeg udfylder Naboernes Gjæstebud. Hvad den første Forklaring angaar, da er det højst tvivlsomt, om Cic. vilde have skrevet vicinorum mod sin bestemte Vane, som krævede vicinis (s. Madv. § 259, a, Anm.; Ruddimann. Inst. ed. Stallb. II,

S. 246 og mine Observ. crit. p. 24); og jeg kan endnu ikke opgive denne Forklaring for en anden, som er mig meddelt af en Ven, at adstringit kan forbindes med perjuriurn: „Svigen binder Meneden — som Frosten binder Vandet, saaledes at man ikke ser det røre sig, men i Virkeligheden er det ikke borte“. Mig synes det naturligt, at Cic.'s Tanke er: Svigen fastholder Eden, berøver den ikke dens forbindende Kraft. I adstringit ligger derfor ikke, at den skulde binde den fastere end den var før.

p. 188. At Cic. en Gang har *completus mercatorum* beviser her ikke meget, lige saa lidt som at Livius oftere bruger *implere* saaledes). Ved den anden Forklaring er der den ikke mindre Vanskelighed, at *compleo* ikke kan betyde indtager en Plads, og Cato dog ikke kunde sige, at han var den, der hver Dag gjorde Naboernes Gjæstebud fuldstændigt og fuldtalligt. — Jeg har derfor forsøgt en ny Forklaring, ved at forbinde *convivium vicinorum* nøje med hinanden som Nabo-Gjæstebud (ikke: Naboernes Gjæstebud), og oversætte *compleo* ved: jeg fylder o: danner, fuldstændiggjör — „jeg har hver Dag Naboer tilbords hos mig“. Dette stemmer ganske med Plutarchs Ord i Cato 25 *ἐνάλει γὰρ ἐκάστοτε τῶν ἀγρογειτόνων καὶ περιχώρων τοὺς συνήθεις*.

§ 58. id ipsum utrum lubebit. Hvis Cicero virkelig har skrevet saaledes, og ikke utcumqve lubebit eller noget lignende, da maa det indrømmes, at Udtrykket er haardt og usædvanligt. At sige, at id ipsum staar for *corum ipsorum utrum l.*, paa græsk Vis, og derpaa ville oplyse dette ved Brugen af *quisque* eller *alius-alius* hosstillet et andet Begreb isteden for at styre dette i Delingsformen (som Udgiverne her berette), förer os ikke videre; det indeholder desuden den fejlagtige Forklaring, at her skulde være Tale om at overlade de unge et af de to nævnte Fornøjelses-Spil, ligegyldigt hvilket. Dette ligger ikke i Ordene og modsiges af det fölgende *sine his*, hvoraf ses, at begge Dele kunne undværes. Meningen maa være, at selv de eneste Fornøjelser, som de gamle kunde ønske at forbeholde sig, kunne disse undvære; id ipsum maa altsaa gaa paa begge Dele, eller bestemtere, paa Ordene *nobis-talio relinqvant et tesseris; utrum lubebit* er da: hvilken af Delene det behager = enten

det behager eller ikke = som det behager. Derved at Ordet som Stedord svarer til id ipsam er Udtrykket blevet kortere, men ogsaa utydeligere, end om Forf. havde gjort det til en Bisætning: *utrum libebit an non*; men derved er ogsaa denne Forandring blevet nødvendig, idet nu intet andet Led kan anbringes. Endelig er der den Mærkelighed, at Stedordet *utrumlibet* — *utralibet* — *utrumlibet*, hvis sidste Del ellers betragtes som ubøjjelig, her ikke alene er skrevet, men ogsaa behandlet som to selvstændige Ord, idet *libet* ogsaa er böjjet. — Jeg har kun truffet paa et lignende Exempel, nemlig *Terent. Heaut. V, 5, 14* immo *utrum vult*. Sommerbrodt gaar let hen over Vanskeligheden, idet han blot gjentager den gamle Forklaring.

§ 78. *magnoque esse argumento, homines scire pleraque ante quam nati sint, quod iam pueri — arripiant*. For at her ikke skal være den fejlagtige Tankebevægelse, som jeg har angivet i min Anmærkning at *Cic.* har gjort sig skyldig i, har man i den nyeste Tid (*Tophoff*) givet følgende Forklaring af Meningen: „Og et stort Bevis herpaa (nemlig paa Sjælens Udødelighed) ligger deri, at Menneskene vide det meste før de blive fødte, fordi allerede Børn saa hurtigt fatte“ — — *). Jeg anfører dette kun som et slaaende Exempel paa, til hvilke forskruede, al Sprogbrug og sund Tænkning modstridende Forklaringer den Stræben kan føre at ville skjule for sig selv og andre, at Forfatteren undertiden har udtrykt sig uheldigt eller galt, og derpaa at ville indtvinge en paa egen Haand opstillet Mening og Tankegang i de givne Ord. Det er vistnok overflødigt at bevise det utilladelige i denne Fortolkning af Stedet; jeg skal kun tilføje en Op-

*) Saaledes ser jeg nu, at ogsaa Sommerbrodt vil have Stedet forstaaet.

lysning til min lidhörende Anmärkning under Texten, fordi jeg mulig kan synes der at have gjort Cicero (og da tillige Platon, af hvem dette er taget) Uret. Thi naar han af Börns Lethed til at lære slutter til en tidligere Tilværelse, da ser han deri virkelig et Bevis paa Sjælens Udödelighed for saa vidt som en foregaaende Tilværelse för vor Indtræden i dette Liv indeholder et Bevis for en fortsat Tilværelse efter Döden. For os indeholder denne Betragtning intet Bevis; men det er som bekjendt et Punkt, hvortil Platon bestandig stötter sig, idet han ikke kan fatte en evig Bestaaen for et skabt Væsen, men nödvendig maa tænke sig det tillige uden Begyndelse og Tilbliven.

§ 85. senectus autem ætatis est peractio tanquam fabulæ, cujus defectionem fugere debemus præsertim adjuncta satietate. Det er ikke forunderligt, at Udgiverne her længe have været uenige om der burde læses defectionem eller defatigationem, eftersom de ikke have fattet hele Stedets Mening. Först Wunder (*Variæ lectiones*, libb. aliqq. Cic. ex cod. Erfurt. enotatæ, p. 116) har set, hvilken Forfatterens Tankegang er, uden dog at enten han eller Otto eller Klotz have opfattet det enkelte rigtigt, idet de henføre cujus defectio til fabulæ eller tillige (som Wunder) til ætatis, medens det henhörer til senectus eller, hvad der er det samme og staar nærmere, ætatis-peractio. Den upaatvivlelig rigtige Forklaring, som jeg har givet i Anmærkn. til Stedet, er fremsat af Tischer og Tophoff (p. 27—34). Dog har den sidste vistnok fejlet, naar han oversætter de sidste Ord: „zumal da mit der Ohnmacht immer der Überdruss des Lebens verbunden ist“; rigtigere Tischer: „zumal wenn noch Lebensättigung hinzukommt“; thi her anföres ikke Livsmæthed som Grunden, hvorfor vi bör sky Affældig-

hedstilstanden, men den anföres som en ledsagende Omstændighed, der ofte bidrager til at vi ikke ønske Livets Forlængelse ud over den naturlige Grændse.

Lælius § 2 *quum sæpe multa, tum memini*. Da *memini* styrer det sidenefter følgende *in eum sermonem illum incidere*, maa *memini* ogsaa tænkes til det første Led med *quum*; men Spørgsmaalet bliver da, om *memini* paa dette Sted styrer det blotte *multa* (saaledes som det samme Ord ofte først styrer et enkelt Begreb, dernæst en hel Sætning), eller hertil skal tænkes et almindeligere Begreb (*cum dicere* eller lign). At dette sidste er det rigtige, skjönt Udtrykket derved bliver kort og utydeligt, have de nyere Fortolkere bevist (s. Seyffert S. 13) fornemmelig derved, at her ikke kan være Tale om *multa* i Almindelighed, Ciceros mange Erindringer, men kun om Udsagn og Foredrag af *Scævola*. Desuden træffes baade i *Cato* og *Lælius* mange slige ved Korthed haarde og utydelige Udtryk, hvoraf flere skulle nævnes i det følgende.

§ 6. *nec sicut vulgus*. Hele den lange ved Indskud forvirrede Sætning indeholder adskillige Uregelmæssigheder, hvorpaa kortelig Opmærksomheden er henvendt i Anmærkningerne. Til de her nævnte Ord bör tænkes solet (*appellare*), hvilket er stillet ved *eruditi* (*solent*), ikke som Fortolkerne mene, det følgende *existimant*, hvilket derimod foresvæver Tanken fra Begyndelsen og virkelig maa tænkes at styre *te autém-esse sapientem*. Men til *vulgus* hörer intet *esse*; her er en bestemt Modsætning mellem *vulgus* og *eruditi*, som maa have samme Omsagn, ikke mellem Mængdens Tro (*vulgus existimat*) og de dannedes Benævnelse (*eruditi solent appellare*). — Ligeledes er det urigtigt, naar man (f. Ex. Seyffert S. 32) til *unum accepimus* vil underforstaa *judicatum*; hertil

maa tænkes fuisse. Thi det i det foregaaende stillede *qvalem-neminem*, hvortil dette *unum* staar som Mod-sætning og med hvilket det derfor indtager lige Plads i Sætningen (svarende ogsaa til *qvalem*), har naturligt blot *accepimus* til Omsagn, som er fælles for baade *neminem* og *unum*, hvilket sidste da har en udvidende Tilføjelse hosstillet: *et eum qvidem — judicatum*. Da *neminem* saaledes har *qvalem* til Omsagnsord, kan det ikke vel have *sapientissimum judicatum (esse)* til Omsagn.

§ 9. *memineram Paullum, videram Gallum; sed hi in pueris*. Heller ikke her kan jeg være enig med Seyffert, som ikke vil have *Paullum* og *Gallum* ligefrem styret af de nævnte Udsagnsord, men underforstaar til begge: *mortem ita ferre*. Hvis dette var rigtigt, maatte altsaa atter til: *sed hi in pueris* tænkes: *ita tulerunt*. Langt naturligere og simplere er det vistnok at tage *Ordene* som de staa: „jeg huskede P., havde set G.“, idet man ikke maa overse, at *memineram* og *videram* ikke, som det foregaaende *qvo modo-tulit*, staa som forbigangne Hovedsætninger, men ere henførte til en bestemt forbigangen Tid, nemlig dengang da *Catos* Søn døde og *Lælius* oplevede denne Tildragelse. Udtrykket *sed hi in pueris* maa da fuldstændiggjøres ved ikke alene af *tulit* her at tænke *tulerunt*, men dertil maa ogsaa fra det spørgende *qvo modo?* tænkes et bestemt rosende Begreb: *sapienter tulerunt*, hvilket er nævnt i det foregaaende (*aut si quisquam, ille sapiens fuit*) og helt igjennem foresvæver Tanken.

§ 13 *ut in plerisque*. Dette Udtryk er saavel i Henseende til Formen som Meningen noget utydeligt*). De

*) Den Læsemaade, som findes i nogle af de ringere Haandskrifter: *ut plerique* maa betragtes som et Forsøg paa ved Ret-

ældre Fortolkere have opfattet det sonr Hankjønnet og underforstaaet fit eller fieri solet; men da maatte der vistnok have staaet a plerisqve. Desuden vilde det indholde en uberettiget Dadel af andre for at rose Sokrates. De nyere have indset, at da der til qvi non tum hoc tum illud maa tænkes dicebat, hvilket ogsaa maa tænkes til sed idem semper, kan der ikke ved ut in plerisqve tænkes noget andet end det samme. Deraf følger, at in plerisqve maa betragtes som Intetkjønnet, i Betydningen: „de fleste andre Ting“. Meningen bliver da, at medens Sokrates i næsten alt andet sagde snart et, snart et andet, udtalte han de samme bestemte Anskuelser om Udödeligheden. Dette er nu rigtignok kun halv sandt eller ikke engang halv sandt, men det maa Cicero om, som har udtrykt sig saaledes. Hans Mening er uden Tvivl den, som jeg ogsaa har antydnet i Anmærkningen til Stedet, at Sokrates i de fleste andre Spørgsmaals Besvarelse gik negativt og ironisk tilværks, og derfor ofte kom til at ytre sig paa forskjellig Maade, tilsyneladende modsigende sig selv; men at han i dette Spørgsmaal altid fremsatte positive og med hverandre overensstemmende Meninger. At dette ikke er rigtigt, behöves der intet nöje Bekjendtskab med Platon til at indse; man sammenligne f. Ex. blot Slutningen af Apologien med Skildringen i Fædon.

§ 14. sensu enim amisso fit idem qvasi natus non esset omnino, qvem tamen esse natum - - Skjønt jeg intet har at forandre i min hertil meddelte Bemærkning under Texten, vilde jeg dog ønske, at jeg havde afdelt Ordene saaledes som her er sket, og ikke beholdt Madvigs

telse at gjøre Udtrykket tydeligere og rigtigere. Men det er uden Tvivl Cic. selv, som har udtrykt sig dunkelt, saaledes som vi nu læse.

Interpunktion, som kunde lede til en skæv Opfattelse af Stedets grammatiske Sammenhæng (navnlig bör (;) foran qvem forandres til (,)). Thi da der ikke i det nærmest foregaaende er Tale om Scipio, men fremsættes en almindelig Tanke, ser man ikke, hvem der menes med natus esset, hvis dertil ikke nøje slutter sig Sætningen med qvem, som atter bringer Scipio i Erindringen; og man kunde forledes til at tro, at der mentes et almindeligt Begreb (man): „naar Bevidstheden tabes er det det samme som om man slet ikke havde været födt, slet ikke havde levet“. Om det end lod sig tænke, at Cic. havde villet udtrykke dette paa en usædvanlig Maade (smlgn. Madv. Sprogl. § 485, b, Anm. 5, 7), gaar det dog ikke an formedelst det følgende qvem, som henviser til den bestemte Person. Jeg kan heller ikke tro, at Madvig har ment dette ved sin Interpunktion, men at han kun har brugt det større Skilletegn (;) paa Grund af den store Mængde mindre (,), som han anvender. Jeg vil altsaa oversætte: „thi tabes Bevidstheden, da er det det samme som om han slet ikke havde været födt, hvem vi dog“ —.

§ 23. id si minus intelligitur, qvanta vis amicitiae concordiaeque sit ex dissensionibus atque discordiis perspicui potest. Om dette Sted er intet sagt i Kommentaren, men kun (,) udslettet efter sit, hvorved Læseren ledes til at opfatte Ordene ganske som de frembyde sig, og dette er vistnok ogsaa det rigtige. I Modsætning hertil har man villet, at id foreløbig skulde angive den følgende Sætning qvanta vis am. cond. sit, som da blev afhængig af intelligitur, ikke af perspicui potest, hvortil da maatte tænkes „dette“; og man sammenligner da f. Ex. § 14 id si ita est, ut osv. Denne Forklaring, som allerede Ernesti fulgte, idet han vilde rette

id si til qvod si, er unödvendig og urigtig. Thi ved at henføre id til det foregaaende, hvilket er det naturligste og med Sprogbrugen mest overensstemmende, faar man den rigtige Mening: „Hvis dette ikke ret indses (nemlig den gjensidige Velvillies og Samvirkens Nödvendighed i det sociale Liv), kan man fatte Venskabets og Samdrægtighedens store Betydning ved at se hen til Uenigheder og Kiv i Menneskelivet“. Efter den anden Opfattelse bliver Meningen: „Uden Velvillie og Samvirken kan det selskabelige Liv ikke bestaa. Hvis dette ikke ret indses, nemlig hvor stor en Betydning Venskab og Samdrægtighed har, da kan det fattes af osv., — hvorved der i det foregaaende, som skulde betegnes ved id og dettes yderligere Forklaring qvanta-sit, lægges noget som det ikke indeholder, og hele Udtrykket bliver tvungent og unaturligt. — Hvorledes Seyffert (S. 150 fg.) vil have Stedet forstaaet, kan jeg ikke fatte; thi først erklærer han det for fejlagtigt, at lade id gaa paa den fölgende Sætning, men derpaa henviser han til det nævnte Exempel (af § 14), og siger: der abhängige Satz vertritt die Stelle einer Epexege: Wem dies noch nicht klar ist, der Einfluss der Freundschaft —, dem kann es —.

§ 35. qvod qvi recusarent, qvamvis honeste id facerent, jus tamen amicitiae deserere arguerentur—. Her maa vi tilstaa, at Cic. har udtrykt sig unöjagtigt, i Strid med sin og det latinske Sprogs almindelige Form, som fordrede argui i den afhængige Tale, da det er en Hovedsætning, Eftersætning til qvod qvi recusarent. Gernhard sögte at forklare dette saaledes, at arguerentur skulde være brugt for at betegne en Forestilling om Frygt, hvad der var at befrygte (qvod metuendum esset): „de kunde mulig blive beskyldte for“ —. Men

her maatte da udtrykkes en Nödvendighed, ikke en Mulighed, og derfor har Seyffert ogsaa forklaret „den Konjunktiv arguerentur als Ausdruck der nothwendigen Folge in der oratio obliqua hinübergangen“, men han tilføjer selv at han ikke kjender noget lignende Exempel; han er allerede paa Vejen til at rette det følgende autem til enim, da han pludselig tror at have fundet en ny Udvej, som han anser for fortrinlig: qv od skal betyde „fordi“, og deraf afhænger da arguerentur, og med denne Sætning hænger det følgende illos autem-profitari sammen; „beide zuzammen machen den quantitativen Gegensatz des fordernden und verweigernden Freundes klar, aus dem die ausgesprochene Behauptung des Lælius deducirt und begründet werden soll“. Jeg anfører med Flid hans egne Ord, hvorved han kommer til denne Oversættelse: „weil den sich weigernden Freund, so recht er auch an sich thäte, dennoch von dem andern, dem er seinen Dienst versagte, der Vorwurf treffen würde, dass er sich an dem Rechte der Freundschaft versündigt, während jener — zu erkennen gäbe“ —. Denne Forklaring er et Sidestykke til den ovenfor nævnte af Stedet i Cato m. § 78. Her kan dog ikke være Tale om en Begrundelse (qv od), da Grunden er tilstrækkelig angivet i: qv um-postularetur, men derimod fordres en videre Udvikling af, hvilke Følgerlige Brud ville medføre for begge Parter. Da Sammenhængen nødvendig fordrer denne Opfattelse af Tankegangen, maa arguerentur forklares som en Uregelmæssighed, attraheret af qv od, „der (saaledes som jeg i Anm. har udtrykt det) skjönt grammatisk henhørende til recusarent, dog som virkelig henhørende Stedord ogsaa knytter arguerentur til det foregaaende og derved stiller det som en almindelig henhørende Sætning.“ Jeg har henvist til Madv.

§ 327; her vil jeg tilføje Madv. ad Cic. Fin. p. 65 og om en lignende Udtryksmaade i Græsk, Madv. græske Ordf. § 130, b, Anm. 4 Slutn. og Franke ad Demosth. Olynth. I, § 22.

§ 39 *et minime tunc quidem Cajus frater, nunc idem acerrimus.* Her har jeg fulgt den af Madvig givne Forklaring (præfat. p. XVIII sq.), idet jeg har tilføjet en Bemærkning om *et.* Seyffert holder sig (S. 264 fgg.) til Klotz, idet han dog indrømmer, at Madvigs Forklaring ingen historiske Grunde har imod sig, men vedbliver at paastaa, at den „rationi grammaticæ et omni sensui humano repugnat“, idet man vel ikke kan tænke sig *nunc idem acerrimus* som en særegen Sætning med Underforstaaelse af *est*, men til *minime* nødvendig maa tænke sig *seqvebatur*, og formedelst *idem* i sidste Led *seqvitur*. Derved fremkommer først den Urigtighed, at *Cajus* ikke fra Begyndelsen af var enig med Broderen, hvilket ikke kan bevises, dernæst den Haardhed, at *acerrimus* staar alene i sidste Led henført til *Verbet*, medens det første Led ingen Bibestemmelse har. I dette Tilfælde havde Cicero vistnok brugt et Biord eller udtrykt sig anderledes. Med *et* er han ikke paa det rene og indskyder derfor et andet [*et*] foran *C. Cato*. I hans Udvikling har jeg ikke kunnet finde noget, som beviste denne Forklarings Rigtighed eller Fortrin fremfor den af Madvig givne, som derfor er beholdt; heller ikke er Indskydelsen af *et* mellem de to første Led rigtig.

§ 41. Om de historiske Forhold, hvortil Forfatteren paa dette Sted sigter, har Seyffert med sin sædvanlige Vidtløftighed sagt meget; og jeg skal derfor, for ogsaa at anføre et Exempel paa det mislige i at indføre for mange vilkaarlige Betragtninger og subjektive Ræsonnementer i den

historiske Fortolkning, hvorved man kommer paa den Afvej, at tillægge Forfatteren andet og mere end der ligger i hans Ord, omtale dette Sted lidt nøjere. Først vil han (S. 273) ved P. Scipione ikke have forstaaet Afrikanus, fordi dette Sted da ikke vilde stemme med § 12, men Nasica, Ti. Gracchus Drabsmand. Men fordi Lælius der har ytret sig med Ubestemthed, kan han her meget vel udtrykke sig bestemtere, da Sagen vel ikke blev opklaret, men den almindelige Mening dog var sikker nok. Om Nasica berettes kun, at det almindelige Folkehad foranledigede Senatet til at sende ham til Asien, hvor han døde en naturlig Død (Plutarch. Ti. Gracchus 21), medens næppe Gracchus' nærmeste Tilhængere, amici et propinqui allerede Aaret efter Drabet, 132, da Partiet var svækket og forfulgt, kunde siges at have bevirket dette (effecerint). Dernæst tyde Ordene sine lacrimis paa et nærmere Forhold, end det er bekjendt at Lælius stod i til denne Mand; og den korte Benævnelse P. Scipio leder Tanken naturligst paa den i Samtalen bestandig omhandlede Scipio. Heller ikke optraadte Ti. Gracchus' nærmeste Tilhængere Carbo og Broderen C. Gracchus saa tidligt, men egenlig først i Carbos Tribunat 131. (C. Gracchus var vel 133 triumvir agris dividundis tilligemed Broderen og Appius Claudius, men det hører ikke herhid). — Hvad dernæst Udtrykket serpit deinde res angaar, da kan dermed umuligt menes andet end den almindelige Tilstand, ligesom det § 43 hedder ut res ire coepit. Naar Seyffert vil have dette forstaaet om leges tabellariæ, da kan Ordet res paa ingen Maade betegne noget, som endnu ikke er nævnt, men først i det følgende exempelvis anføres; og naar han i deinde vil se et Bevis paa, at her menes lex Papiria tabellaria, som endnu ikke var

gaaet igjennem (paa den Tid, da denne Samtale tænkes holdt; — hvilket iøvrigt ikke kan bevises af dette Sted, da Lælius godt kunde nævne de to ældre, uden at omtale denne sidste af Carbo, som de tilstedeværende noksom kjendte og erindrede, hvad enten den allerede var antaget eller ikke), da er dette dels ubestemt og grebet i Luften, dels strider det mod hele Sammenhængen: *res, qvæ proclivius ad perniciem, qvum semel coepit, labitur*, hvorved Sagernes almindelige Gang tydeligt betegnes. Derfor er Seyffert ogsaa tilbøjelig til, med en Berner-Codex og andre Haandskrifter at læse *coeperit*, men han fortaber sig derpaa i allehaande Gisninger, f. Ex. om Betydningen af *proclivius* paa dette Sted, og kommer ikke til noget bestemt Resultat.

§ 48. *ut et bonis amici qvasi diffundatur et incommodis contrahatur*. Her har Seyffert i Medhold af Haandskr. *diffundantur* og *contrahantur*, skjönt det er en almindelig og let forklarlig Uregelmæssighed, at *virtus* staar isteden for „den dydiges Gemyt“, der „ligesom udvides ved sin Vens Held, sammentrækkes ved hans Uheld (som ved en pinlig Berørelse)“. Ved Flertalsformerne har man underforstaaet *amici*, hvilket ikke gaar an, da *amicus* i Et. er nævnt lige foran, her desuden er Tale om *virtus*, ikke om *amicitia*, endelig *diffundi* og *contrahi* ikke kan siges om Personer. Derfor antager Seyffert, at der efter *amici* er udfaldet *animi*. Denne Gisning forekommer mig ikke nødvendig, da Stedet godt kan forstaaes ved at antage den lille Sködeslöshed, skjönt den ikke er urimelig, da en slig Udeladelse let kunde foranlediges ved det foregaaende Ords Lighed, og Haandskrifternes Flertalsform derved blev forklaret. Men

det er vistnok utilladeligt, naar Seyffert uden at optage sin Konjektur i Texten dog beholder Flertalsformerne*).

§ 62. *cujus omnis sermo erat de amicitia.* Dette Udtryk har jeg opfattet i Lighed med § 5 *cujus tota disputatio est de amicitia*, hvor Meningen ikke er: „hvis hele Samtale handler om Venskab“, men, idet *cujus* hører nærmest sammen med *est*, hvortil dernæst slutter sig *de amicitia*: „hvem hele Samtalen (Udviklingen) om Venskab tilhører“. Saaledes her: „hvem hele Samtalen om V. tilhørte“. Da det imidlertid kunde synes overflødigt at tilføje dette *de amicitia*, hvis der mentes en bestemt Samtale (s. § 33), kunde man tro, at Meningen var: „hvis Samtale (med mig) altid drejede sig om Venskab“. Men denne Bemærkning vilde dog være altfor besynderlig i Lælius' Mund. Efter den anden Opfattelse kunde vel *de amicitia* være udeladt, men da hele dette Indskud angiver Grunden, hvorfor Lælius atter vil omtale Scipio, er der intet stødende i denne Gjentakelse, især naar disse Ord ikke be-
tragtes som de væsentlige i Tanken, men derimod det, at Lælius i Hovedsagen kun gengiver Scipios Ord om denne Sag. At *omnis* bruges paa denne Maade (= *totus*) er jo bekjendt nok**).

§ 64. *quamquam Ennius recte —, tamen hæc duo —.* Den af mig i Anmærkningen til dette Sted givne

*) Kort efter: *non plus quam ut...* Her kan til *non plus* ikke tænkes valet, heller ikke *hoc valet*, da det følgende *ut-repudientur* ikke kan afhænge af valet; men *non plus* er omtrent = *non magis*, eller, hvad der er det samme, Meningen er: „det er ikke mere Tilfældet“, og af dette Begreb afhænger det følgende *ut*.

***) Om § 63 Begynd. *quo utamur* tilføj i Kommentaren: *quo]* s. Mad. § 355, Anm. 5. Ligeledes kunde jeg ønske at tilføje ved § 61 Slutn. *virtus-minime repudianda est]* : Dyden bør ikke tilsidesættes, opofres for Venskabet.

Forklaring stötter sig paa Gernhards (og Madvigs ved Interpunktion antydede) Opfattelse, at *q v a m q v a m* — danner Forsætning til *t a m e n* —. Jacobs (i sin Oversættelse) og Seyffert forklare *q v a m q v a m* som det rettende „og dog“, og betragte *T a m e n h æ c d u o* — som en ny Hovedsætning, fordi der ellers maatte staa et *e n i m* efter *q v a m q v a m* (hvilket dog ofte udelades, hvor det, som her, blot skulde antyde Overgangen), og fornemmelig fordi Eftersætningens anden Del *s i — c o n t e m n u n t* ikke passer til Verbet og den deri indeholdte Tanke. — Ennius' Ytring danner ikke en Modsætning eller Indvending mod det foregaaende; men den indledes med et *q v a m q v a m*, netop for at bevise, at skjönt det er en sand og smuk Tanke, kan den dog i Livet som oftest vendes om, eller med andre Ord: man finder desværre oftere Anledning til at se og prøve (*cernere*) Vennen som *incertus* (∴ *levis et infirmus*) *i n r e i n c e r t a*. Men isteden for alene at nævne dette ene Tilfælde (*res incerta*, den til Hjælp trængende Vens Uheld, i hvilket hin viser sig *incertus*) nævnes her tillige en anden lige saa gyldig Anledning, nemlig *i n b o n i s r e b u s*, naar Vennen (den anden) selv er heldig. (Thi til *i n b o n i s r e b u s* maa tænkes *s u i s*, til *i n m a l i s d e r i m o d a m i c i*, hvilket jeg ikke har anset det for nödvendigt at bemærke). — Paa denne Maade forklares Meningen simplest og naturligst; efter den anden Forklaring danner derimod först *q v a m q v a m* — en Indvending mod det foregaaende, dernæst Sætningen med *t a m e n* en Modsætning til dette ved at gjentage de i det foregaaende nævnte to Tilfælde.

§ 88. *una illa subeunda offensio est* ---. Her har jeg beholdt Madvigs Konjektur *subeunda*, hvilken han udförligere har begrundet i sin *præfatio p. XXII*sq.,

da jeg ikke ved Seyfferts vidtløftige Bevisførelse S. 507—509 har kunnet overbevise mig om Rigtigheden af Haandskrifternes sublevanda. Resultatet angiver han med følgende Ord: „Ein Grund des Anstosses muss völlig hinweggeräumt (kassirt) werden, wenn von Nutzen in der Freundschaft und von Ehrlichkeit die Rede sein soll; nämlich wir müssen den Freund ebenso zu Zeiten warnen und tadeln, wie er beides freundlich hinnehmen muss, wenn es aus wohlwollendem Herzen kömmt“. Selv om sublevare, hvad jeg ikke tror, kunde betyde „skaffe bort“, kan jeg paa ingen Maade forstaa, hvorledes nam et monendi amici sæpe sunt et objurgandi osv. kan kaldes sublevare offensionem; heller ikke ser jeg, hvorledes sublevanda „ved Ordstillingen tydelig viser sig som en Modsætning til elevanda“. Sætningens sidste Ord et hæc accipienda amice, qvum benevole fiunt, hvori skal ligge et Bevis for Urigtigheden af subeunda, udgjøre naturligvis kun en Tilføjelse og Udvidelse af Tanken, idet den tilligses fra den anden Side, ligesom Tilfældet var med det Sted af § 64, som er omtalt nærmest for dette. Netop i subeunda ligger det, som Seyffert siger at Meningen kræver: „en offensio, der ofte gjælder som saadan, men i Grunden ikke bør være det, som bør overvindes for at ikke Venskabets Nytte med dets Oprigtighed og Ærlighed skal gaa tabt.“

§ 90. qvod contra oportebat delicto dolere, correctione gaudere. Dette Sted, som ganske er et Sidestykke til Cato major § 84 cujus a me corpus crematum est, qvod contra decuit ab illo meum, har jeg forklaret i Overensstemmelse med Madvigs Bemærkning til Cic. de Fin. p. 751, altsaa her: qvod

contra oportebat nl. esse, „hvilket burde være omvendt“, hvortil da slutter sig som en Forklaring: *delicto dolere* osv.; og Cato § 84 *quod contra decuit*, „hvilket havde passet sig omvendt“, nl. *meum (corpus) ab illo (crematum esse)*. De nyere Fortolkere (Seyffert Læl. S. 516, Tischer Cato S. 171, Sommerbrodt S. 58) ere alle enige om at betragte det som en Anastrofe = *contra quod*; men saavel de af Madvig anførte Steder som andre, f. Ex. Cic. de Off. I, § 49 *quod contra fit a plerisque*, Sallust. Jug. 85 *eorum fortia facta memorando clariores sese putant*; *quod contra est*, vise tydeligt, at *contra* i denne Forbindelse staar absolut; og det modbevises ikke ved saadanne Steder som Sall. Jug. 85 *Begynd. sed mihi contra ea videtur*, hvor *ea* staar næsten overflødig (ligesom i *antea* = *ante* og lignende Udtryk). Jeg nægter ikke, at i det anførte Sted af Cato er Formen noget haardere end her i Lælius; men naar man først havde begyndt at bruge denne Talemaade, kunde man let gaa saa vidt. Den anden Forklaringsmaade synes mig at stride mere mod Sprogets Natur, da Anastrofen aldrig fik nogen udbredt Anvendelse i Latin. Hermed kan sammenlignes Brugen af det græske *τὸ ὑναντίον*, f. Ex. Demosth. de corona § 277, med DisSENS Bemærkn. p. 423.

Disse Steder maa være tilstrækkelige for at vise, hvorledes jeg har stræbt at give det rigtigste, med flittig Benyttelse af de tilgængelige Hjælpemidler, men dog uden at binde mig til hvad der efter modent Overlæg syntes mig usikkert eller urigtigt, selv om det havde Manges Hjemmel for sig. Jeg kunde anføre en hel Del Steder, hvor jeg maatte forkaste andre Udgiveres Meninger, hvis her var Stedet til at samle mange Smaating og indlade mig paa at

bedømme og gjendrive andre^{*)}. Jeg skal endnu kun sige et Par Ord om den Maade, paa hvilken jeg har søgt at vejlede Læseren med Hensyn til Tankegangen og Udviklingen i det hele som i de enkelte Dele. I Indledningerne er givet en kort Fremstilling af Afhandlingernes Opgave og hvorledes denne er løst af Forfatteren; de vedføjede Indholdsangivelser antyde Gangen i det enkelte. Desuagtet blev det nödvendigt paa mange Steder i Kommentaren at gjøre opmærksom paa Overgange og Tankebevægelser, som ikke strax vilde være klare for den uövede Læser, navnlig i Lælius. Denne Afhandling er nemlig i denne Henseende langt vanskeligere end Cato og kræver større Indsigt i den romerske Aands Ejendommelighed for at opfattes rigtigt; hvortil endnu kommer den Ubestemthed og Tohed i hele

*) Det har været mig en Tilfredsstillelse ved at gennemgaa Sommerbrødt's Udgave af Cato, som udkom i April dette Aar, efter at min Bearbejdelse var trykt, ikke at finde mig beføjet til at fordømme eller forandre noget i min Bog, uagtet vi ikke stemme overens i alt. Adskillige Steder har han forbigaaet virkelige Vanskeligheder, andre Steder beholdt saadanne ældre Forklaringer, hvis Urigtighed jeg haaber at have undgaaet, atter andre Steder selv givet nogle, som jeg maa anse for urigtige (f. Ex. § 1 *consolatio-major*, § 12 *juris augurii* (das den Angurn zustehende Recht in zweifelhaften Dingen auf Grund ihrer Wissenschaft entscheidende Auskunft zu geben), hvilket gjentages § 38 ved *jus pontificium*, § 27 *quidquid agas* og § 56 *comparandæ* i grammatisk Henseende, § 56 *succidia*. Ligeledes ved jeg ikke, hvorfor han § 59 læser *tua* (ved en Konjektur?), hvilket forövrigt nok er den eneste Textforandring, han har gjort). § 77 *tu erentur*, hvorom jeg intet har sagt, fordi jeg antager det for rigtigt at forstaa Ordet i dets almindelige Betydning, erklærer han for = *intu erentur*, en Brug som ikke er almindelig i Prosa. Heller ikke fordrer Sammenhængen denne Betydning, selv om Cicero har villet gjengive Platons Ord i Timæos p. 47, e, hvor der kun er Tale om Universets og Himmellegerernes Betragtning.

Udviklingen, hvormed det ideale Venskab er fremstillet uden at det har været Forfatteren muligt at forlade sit romerske Standpunkt, der gjør et saadant Forhold umuligt. Imidlertid har jeg blot i Indledningen gjort opmærksom herpaa, men ikke paa hvert enkelt Sted i Skriftet, hvor der var Anledning dertil, villet kritisere eller dadle Forfatterens Anskuelse, for ikke at forspilde Læseren den virkelige Nydelse af det meget smukke og sande, som Bogen alligevel indeholder. Kun hvor det forekom mig aldeles nödvendigt, det er: hvor Læseren ellers let vilde föres paa Vildspor, har jeg paapeget den skjulte Sammenhæng eller sögt at opklare den uordenlige Fremstilling, den undertiden uklare og springende Udvikling. — Iövrigt behöver jeg næppe at bemærke, at naar disse to Skrifter atter af mig udgives under et (det vil sige paa en Gang, men ingenlunde samlede, da de udgjöre et selvstændigt Hæfte hver for sig, og med Flid intet forudsættes som givet fra det ene til det andet), da er det ikke min Mening, at de höre sammen eller bör læses efter hinanden. Tværtimod er det min Overbevisning, at Lælius bör læses af modnere Disciple end Cato; og at dette ogsaa er taget i Betragtning ved Behandlingen, vil man let opdage. De danne kun et Bind i Samlingen, fordi det ikke er rimeligt, at der fra min eller fra nogen af mine Medarbejderes Haand saa snart vil blive leveret noget andet af Ciceros filosofiske Skrifter, hvortil disse mere passende kunde slutte sig.

Skolefterretninger.

Lærerne.

Under 9de Novbr. 1850 tillod Ministeriet hidtilværende Adjunct og Skoleinspector D. W. Tidemand at drage til Slesvig, for at modtage Ansættelse i et af de ledigværende Præstekald i Angeln, imod at hans Timer under Vacancen besørgeades af Skolens øvrige Lærere, eller hvem anden dertil midlertidig kunde erholdes.

Dette skeete ogsaa, og deels ved Forandring af nogle Læreres Læsetid og Omfordeling af enkelte Fag, deels ved Antagelse af Cand. Theol. Chr. G. H. Brammer, som Lærelærer, besattes de vacante Timer.

Og da Adjunct Tidemand under 3 Februar d. A. definitivt var udnævnet til Præst i Steenbjerg, blev hans Embede her ved Skolen opslaaet som ledigt. Hvorpaa, under næstfølgende 23de April, Candidat Chr. Georg Høst Brammer constitueredes som hans Eftermand ved Cathedralsskolen.

De forskjellige Lærefag ere imidlertid for størstedelen blevne uforandrede, baade med Hensyn til Timetal og Docenter.

Og saaledes havde Rector, som i forrige Aar, religiøst Græsk og Religion i de 4 øverste Classer, samt Tydsk og Tydsk Stiil i de 3 øverste Classer, 18 Timer.

Overlærer Blicher Græsk og Hebraisk i hele Skolen, 20 Timer.

Overlærer Mag. Lund Latin og Latinſk Stil i 3die, 5te og 6te Claffe, 25 Timer (fra 1ſte Mai 29 Timer).

Adjunct Buch Mathematik i hele Skolen, 27 Timer.

Adjunct Beſteſen Naturhiſtorie i hele Skolen ſamt Danſk i de 4 overſte Claffer, 22 Timer.

Adjunct Ohlenſchlæger Hiſtorie og Geographie i hele Skolen, 29 Timer.

Adjunct Høeg Franſk i hele Skolen, Latin i 4de Claffe ſamt Religion i 1ſte og 2den Claffe, 31 Timer.

Adjunct Brammer Danſk i 1ſte og 2den Claffe ſamt Tydſk i 1ſte, 2den og 3die Claffe, 25 Timer.

I Calligraphie, Tegning og Sang ledes Uunderviisningen, ſom hidtil, reſp. af Overlærer Blicher, Adjunct Beſteſen og Organift Braaſe.

Under 1ſte April d. A. er Uunderviisningen i Gymnaſtik overdraget til Adjunct Høeg.

Og Adjunct Ohlenſchlæger, der ſiden Paſtor Tidemandſ Bortreiſe har fungeret ſom Inſpector, er under 31te Marts d. A. definitiv udnævnt ſom ſaadan.

Disciplene.

Efter Afgang af 4 Dimittender:

Jens Carl Weſenberg Nielsen, Søn af Paſtor Nielsen i Ramløſe i Sieland,

Rasmus Møller, Søn af Mag. Stiftsprovſt Møller i Torkildſtrup,

Richard Bentley Lehmann, Søn af Toldinſpector Lehmann i Nykøbing,

Philip Madsen, Søn af Gjeſtgiver Madsen i Bordingborg,

indmeldtes igien følgende nye Disciple:

Til første Klasse:

Werner Ludvig Mannelstad, Søn af Districtsprovst
N. G. Mannelstad til Bestenskov og Cappel paa Lolland.

Reinhold Christian Grønbeek, Søn af Hospitals=
forstander H. H. Grønbeek i Nykiøbing.

Frederik Christian Kelter Wesenberg, Søn af
forhenværende Proprietair H. B. Kelter til Palsstrup
i Jylland.

Ludvig Michael Peter Hersleb Classen Lange,
Søn af Proprietair M. J. L. Lange til Giegod p. S.

Til anden Klasse:

Baldemar Clausen, Søn af Pastor N. G. B. Clau=
sen til Bogsø.

Peter Gregers Christian Jensen, Søn af Riøb=
mand B. G. B. Jensen i Nysted.

Andreas Peter Henrik Kramer, Søn af afdøde
Riøbmand J. J. Kramer i Nykiøbing.

Peter William Møller Holst, Søn af Consistorial=
raad Holst til Magleby i Sialand.

Niels Sophus Møller Holst, Broder til Sidstnævnte.

Rasmus Emil Jürgensen, Søn af Districtsprovst
B. A. Heiberg Jürgensen til Nørre Vedby p. S.

Til tredje Klasse:

Harald Schwensen, Søn af Cancelliraad Byfoged
Schwensen i Nysted.

Til femte Klasse:

Carl Frederik August Nielsen, Søn af Provst G.
Nielsen til Kallehauge i Sialand.

Til fiette Klasse:

Johan Carl Wilhelm Grandjean, Søn af Gods-
eier L. Grandjean til Bennerlund p. F.

Samtlige Disciple have været saaledes fordelte i
Skolens 6 Classer:

VI Klasse:

1. Julius Ewald Lunddahl (Kjøbmand Lunddahl i
Maribo).
2. Johannes Carl Emil Clausen (Pastor Clausen
paa Bogø).
3. Frants Christian Heinrich Sodemann (For-
pagter Sodemann paa Nøisomhed paa Falster).
4. Povel Martin Møller (Stiftsprovst Mag. Møller
i Lorkildstrup).
5. Leonhard Sodemann (Broder til Nr. 3).
6. Henrik Christian Møller Holst (Consistorial-
raad Holst i Magleby i Sjælland).
7. Johannes Emil Wiberg (Konsthandler Wiberg
i Nykøbing).
8. Peter Emil Blume (Pastor Blume i Stubbe-
købing).
9. Julius Christian Lehmann (Toldinspecteur
Lehmann i Nykøbing).
10. Sophus Waldemar Schwensen (Cancelliraad,
Byfoged Schwensen i Nysted).
11. Poul Johan Harder (Farver Harder i Nykøbing).
12. Knud Rasmus Edvard Sidenius (Kjøbmand
K. Sidenius i Maribo).
13. Frederik Emil Wichmand (Kjøbmand Wichmand
i Saxkøbing).

14. Johan Carl Wilhelm Grandjean (Cand. jur. Godseier Grandjean til Bennerøslund).
15. Laurits Christian Adolph Schæffer (Forpagter Schæffer paa Maribo Ladegaard).

V Klasse:

1. Carl Johannes Nielsen (afdøde Provst Nielsen i Nysted).
2. Carl Frederik August Nielsen (Provst Nielsen i Kallehauge i Sjælland).
3. Julius Povel Anton Egebeck (Toldcontrolleur Egebeck i Nykiøbing).
4. Georg Wilhelm Sodemann (Broder til Nr. 3 i 6te Klasse).
5. Hans Frederik Uldall Røbke (Stiftsphysicus, Regimentschirurg Røbke i Nykiøbing).
6. Johannes Tidemand (Procurator Tidemand i Nykiøbing).

IV Klasse:

1. Hans Ludvig Schielderup Parelins Koch (Pastor Koch i S. Kirkeby).
2. Peter Martin Petrus (Byfoged Petrus i Stubbekiøbing).
3. Adam Wilhelm Riødt (afdøde Pastor Riødt i Borgø i Ribe Stift).
4. Christian Henrik Hahn (afdøde Pastor Hahn i Hyllested).
5. Hans Jørgen Baagø Nobel (Tobaksfabriquant Nobel i Nykiøbing).
6. Peter Christian Jappe (afdøde Riøbmand Jappe i Sorø).

III Klasse:

1. Adolphy Friederich Sodemann (Broder til Nr. 3 i 6te Klasse).
2. Jens Edvard Wilhelm Larsen (afdøde Procurator Larsen i Maribo).
3. Laurits Nicolai Mannelstad (Provst Mannelstad i Bestenskov paa Holland).
4. Niels Frederik Wilhelm Lyngby Thaning (afdøde Consistorialraad Thaning i Hunsøby).
5. Christian Michael Ammentorp (Pastor Ammentorp i Baalse).
6. Frederik Christian Bertelsen (Pastor Bertelsen i Taagerup).
7. Johan Peter Lindberg (Pastor Mag. Lindberg i Taaderup).
8. Anders Binding Brorson Galschiot (Pastor Galschiot i Stoffemærke).
9. Hans Peter Ludvig Krestensen (afdøde Fyrinspecteur Krestensen).
10. Jacob Hieronymus Laub (afdøde Redacteur og Bogtrykker Laub i Nykøbing).
11. Hermann Emil Scheel (afdøde Apotheker Scheel i Nykøbing).
12. Harald Schwensen (Broder, til Nr. 10 i 6te Klasse).
13. Laurits Andreas Clausen Schmidt (afdøde Landmaaler Schmidt i Nykøbing).
14. Jacob Fischer Kruuse (Amtstuefuldmægtig Kruuse i Nykøbing).

II Klasse:

1. Rasmus Emil Jürgensen (Provst Heiberg Jürgensen i Nørre Vedby).
2. Ludvig Christian Frederik Leopold Wegge (Skovrider Wegge paa Pederstrup).
3. Ernst Christian Clausen Laub (Broder til Nr. 10 i 3die Klasse).
4. Andreas Peter Henrik Kramer (afdøde Kjøbmand Kramer i Nykiøbing).
5. Peter Gregers Christian Jensen (Kjøbmand Jensen i Nysted).
6. Peter William Møller Holst (Broder til Nr. 6 i 6te Klasse).
7. Carl Ludvig Jørgen Bendsen (afdøde Pastor Bendsen i Skielby i Sieland).
8. Wilhelm Frits Sidenius (afdøde Kjøbmand Sidenius i Nykiøbing).
9. Baldemar Clausen (Broder til Nr. 2 i 6te Klasse).
10. Niels Sophus Møller Holst (Broder til Nr. 6 i 6te Klasse.)
11. Lorents Weybel Roed (Kjøbmand og Borgerrepræsentant Roed i Nykiøbing).
12. Hans Christian Hansen (Proprietair Hansen til Vestensborg).

I Klasse:

1. Reinhold Christian Grønbeek (Hospitalssforstander Grønbeek i Nykiøbing).
2. Frederik Christian Kelter Besenberg (forhenv. Proprietair Kelter til Palsstrup i Jylland).
3. Werner Ludvig Munnestad (Broder til Nr. 3 i 3die Klasse).

4. Hans Hartvig Møller (Garver Møller i Nykøbing).
5. Ludvig Michael Peter Hersleb Classen Lange (Proprietair Lange til Siegod).

Af disse agtes, om Gud vil, følgende dimitterede til Universitetet:

Julius Ewald Lunddahl (Købmand Lunddahl i Maribo).

Povel Martin Møller (Stiftsprovst Mag. Møller i Torfildstrup p. F.).

Frants Christian Heinrich Sodemann (Forpagter Sodemann paa Nøisomhed p. F.).

Leonhard Sodemann (Broder til sidstnævnte).

Johannes Carl Emil Clausen (Pastor Clausen paa Bogø).

Johannes Emil Wiberg (Konsthandler Wiberg i Nykøbing).

Henrik Christian Møller Holst (Consistorialraad Møller Holst til Magleby i Siælland).

Udmeldte til anden Bestemmelse ere:

L. Chr. Adolph Schæffer af 6te Klasse til Landvæsnet.

J. L. H. Nielsen af 5te Klasse og Th. N. T. Nielsen af 2den Klasse paa Grund af Faderens Forflyttelse til Siælland.

Johannes Møller Holst og Ole Møller Holst af 2den Klasse til privat Underviisning.

P. Chr. Tappe af 4de Klasse til Landvæsnet.

L. A. Clausen Schmidt af 3die Klasse til Anbringelse ved Handlen i Norge.

Beneficiarier og Gratister.

Som saadanne har Ministeriet for indeværende Aar udnævnet følgende:

Høieste Stipendium:

J. Wiberg og J. Clausen.

Mellemste Stipendium:

A. B. Riødt, H. Hahn og J. Egebeck.

Laveste Stipendium:

J. Wichmand, A. Sodemann, L. A. Schmidt, G. Bendtsen og J. Krestensen.

Fri Underviisning:

G. Larsen, J. P. Lindberg, Carl Riisen, G. Sodemann, P. Chr. Jappe, J. Kruuse og L. Wegge.

De to Cathedralsskolen tillagte Portioner af det Moltkefeste Legat, hver paa 40 Rbd. aarlig, ere ved Legatets nuværende Bestyrer, Hs. Excell. Greve A. B. af Moltke til Bregentved, forundte Adam Wilhelm Riødt, Søn af afdøde Pastor Riødt i Borgod i Ribe Stift og Jens Edvard Wilhelm Larsen, Søn af afdøde Procurator Larsen i Maribo.

Locale og Inventarium

have i det sidste Aar ingen Udvidelse eller Forandring modtaget, ligesaa lidet som det naturhistoriske Museum, kun er til Skolens Brug anskaffet 2 Sæt meget fuldstændige

trykte Forfrister og oplæbde paa Pap, ligesom tidligere Simesens geometriske Figurer, Helsted's Beiledning til Tegnekunstens allerførste Grunde og et Sæt forskielligtformede Træmodeller vare anskaffede til Brug ved Tegneunderviisningen.

Bibliotheket.

Til samme har Cultusministeriet skienket alle i Løbet af de to sidste Aar udkomne Disputatser, Programmer og Lectionstabeller fra Kiøbenhavns Universitet og den polytechniske Læreanstalt samt alle Danmarks lærde Skoler. Desuden har Høisamme hidsendt Skoleprogrammer fra alle preussiske Gymnasier for 1848—49 og Fortsættelserne af ældre Gaver, som Stephani Thesaurus lingvæ græcæ, Mollbech's historiske Tidsskrift, Danmarks Statsbudget og Statsregnskab, det statistiske Tabelværk, Oversigt over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger og Manjas Kort over Danmark, hvilken Samling med Kortet over Bornholm nu er sluttet.

For egen Regning har Bibliotheket, som tilforn, bestøttet deels en Mængde Indbindinger, deels Fortsættelser af Skrifter, det tidligere havde subscriberet paa, f. Ex. Gersdorfs Leipziger Repertorium, Meyers Conversationslexicon, Antiflesvigholstenske Fragmenter o. s. v., deels endelig Anskaffelse af ny udkomne eller for manglende Bøger, som for Skolen kunne have Interesse.

Nordens Myther, fortalte efter Kilderne af B. Snorre-
jen og Chr. Arntsen.

Ersløw's Danske Forfatterlexikon, fortsat.

Münters Danske Reformationshistorie. 1—2.

A. H. Niemeyer: Homiletik, Liturgik, Pastoralanweisung.
Chr. Gad: Den ev. kristl. Religion efter den Augs-
burgske Troesbekiendelse.

Den kristelige Dogmatik fremstillet af Martensen.

Dogmatiske Dphsninger af samme.

Evangelietroen og den moderne Bevidsthed af R. Nielsen.

Uddrag af Brøndsted's Reisedagbøger ved Dorph.

Steen Billes Reise omkring Jorden. 1—2.

A. S. Ørsted: Den Danske Stats Opretholdelse i dens
Heelhed. 1.

— Af mit Livs og min Tids Historie. 1.

Selmers Nekrologiske Samlinger. 2.

Frederikke Bremer: Liv i Norden.

Cohen: Krigen 1849 og de Faldnes Minde.

Hammerich: Skildring af den tredie slesvigske Krig.

Rapporter om Slagene ved Idsted, Midfunde og Frederiksstad.

Dehenschlägers Erindringer, 2 Bd. 1851.

Thiele: Thorvaldsens Ungdoms Historie. 1851.

Bohrs Lærebog i den nyere Historie for Mellemclasser-
serne. 1850.

Schiern: Europas Folketammer. 1851.

Rohmann's Skildringer af den nyeste Historie, 4 H. 1851.

Terentii Andria, Phormio, Heautontimorumenos ed. Stall-
baum. 1830—31.

Plutarchi opera omnia. Ed. stereot.

Demosthenis orationes selectæ recogn. et explic. H. Sau-
pius. 1845.

Demosthenes pro Corona ed. Dissen. 1837.

Die Gedichte des P. Virgilius Maro mit deutschen Erklä-
rungen von Philip Wagner. 1849.

- Cicero, Brutus sive de claris oratoribus, erklärt von Otto
Jahn. 1849.
- Cicero de amicitia et de senectute, udg. af G. J. W.
Lund. 1851.
- Cicero de officiis, udg. af G. J. W. Lund. 1849.
- Sibbern: Gabriels Breve. København. 1850.
- Dictionaire de l'academie Francaise mit deutscher Ueber-
setzung. 1. Leipzig 1851.
- Petits og Thornams Tidsskrift for populair Natur-
videnskab, fortst.
- Om Livet, Foredrag oplyste med Træsnit af Eschricht.
1849.
- H. Chr. Drsted: Om Aanden eller det Aandelige i Na-
turen. 1—2. 1850—51.
- Hermann Burmeister, Geschichte der Sch pfung mit
Illustr.
- Ornithologia Danica af Ri rb lling. 1850—51.
- Gravenhorst: Vergleichende Zoologie. Breslau 1843.
— Naturgeschichte der Infusionsthierchen.
1844.
- Meyer Hirsch: Sammlungen von Beispielen aus der
Algebra ic. Berlin 1846.
- Die Differential- und Integralrechnung von Schu ke.
- Die Geometrie von Stra ni tsky f r Practiker. Wien
1851.
- Helsted: Veiledning til Tegnekonstens allerførste Grunde.

Bibliothekets Indtægt, nemlig det Hageffe Legat,
udgjorde 128 Rbd. = 64 St.

Dets Udgift . . . 136 Rbd. 35 St.

Underbalance fra for-

rige Aar. . . 60 — 27 —

196 Rbd. 62 St.

Underbalance: 68 Rbd. 62 St.

som bliver at refundere af næste Aars Indtægt. .

Til forestaaende Examen læstes og opgives Følgende:

Danskt.

- I Klasse: Molbech's Læsebog. Doppermann's Indledning med enkelte Forbigaaelser, 15 Digte ere lærte udenad efter Barfod's poetiske Læsebog. Dictat 3 Gange om Ugen.
- II Klasse: Molbech's Læsebog. Doppermann's Indledning. Beining's læren mundtlig indøvet; Orddannelseslæren efter Vinzer. 8 større Digte ere lærte udenad efter Barfod's poetiske Læsebog. 2 Gange ugentlig skreves Stile, bestaaende deels i Gienfortælling, deels i lette frie Opgaver.
- III Klasse: Holst's prosaiske Læsebog er benyttet til Læsning og sproglig Analyse. Vinzer's danske Sproglære er læst. 1 Stil ugentlig, bestaaende deels i Oversættelse fra Tysk og Fransk, deels i Besvarelser af frie Opgaver.
- IV Klasse: Et Par Timer maanedlig ere anvendte til Ovelser i at læse Svensk, hvortil det af

Sturzenbecher udgivne Album er benyttet. 1 Stiil leveredes ugentlig af fortællende eller beskrivende Indhold, hvortil Opgaverne toges fra de Forestillingskredse, der maatte antages at ligge Disciplene nærmest.

V Klasse: Efterat den nordiske Mythologie og Sagnkreds i Winterhalvaaret var giennemgaaet, tildeels med Benyttelse af P. A. Munchs „Nordmændenes Gudelære i Hedenold“ er Sommerhalvaaret benyttet til at læse enkelte større Bærker af den Danske Litteratur. 1 Stiil skreves ugentlig.

VI Klasse: Den anden Halvdeel af den Danske Litteraturhistorie blev giennemgaaet og dertil knyttet en Oplæsning af oplysende Prøver. 1 Stiil ugentlig bestaaende i udførlige Bearbejdelser af Opgaver af religiøst eller historisk Indhold.

Lydsf.

I Klasse: Rungs Læsebog for de lavere Classer, fra Side 96—191. Hiorts kortfattede Lydske Sproglære med Forbigaaelse af anden Conjugation. 15 Digte ere lærte udenad. Skriftlig Oversættelse fra Lydsf til Dansk 1 Gang om Ugen.

II Klasse: Rungs mindre Læsebog fra Side 137 til Enden. Hiorts mindre Grammatik; de vigtigste Stykker af Syntaxis ere mundtlig indøvede. 7 større Digte ere lærte udenad. 2 Gange om Ugen deels skriftlig deels mundt-

lig Oversættelse fra Danst til Tydsk efter Jürs og Rungs Materialier.

III Klasse: Hiorts Læsebog Side 87—113, 315—329, 341—361. Boiningslæren efter Hiorts større Grammatik. Skriftlig Oversættelse 1 Gang ugentlig efter Jürs og Rungs Materialier.

IV Klasse: Hiorts Læsebog Side 189—245; Meyers Grammatik. 1 Stiil er skrevet hver Uge.

V Klasse: Hiorts Læsebog Side 194—288. Meyers Grammatik med tilfagte Suppleringer; 1 Stiil ugentlig.

VI Klasse: De Bøger, der læstes, overlodes til Discipulenes eget Valg, og saaledes bleve af Forskiellige læste: Hiorts Læsebog. Wieland: Die Abderiten. Claudius: Wandsbederbote. Welckers Weltgeschichte. Boss: Luise. Desfians Sange. Schiller: Wallenstein, Don Carlos, Der dreißigjährige Krieg, Mikola og andre Smaastykker. Hauff: Lichtenstein. Fouqué: Sängerliebe. Goethe: Werthers Leiden, Iphigenia, Die Geschwister, Clavigo, Göz von Berlichingen. Duller: Maria Theresia und ihre Zeit. Capitain Bonnewilles Abentheuer. Lafontaine: Klara du Plessis und Klairant. Gellert: Fabeln und Erzählungen. Cooper: Die Wasfernixe. Chandler: Reise nach Kleinasien.

Latin.

III Klasse: Madvigs Formulære læst og flere Gange repeteret i dens vigtigste Dele. Pefoliis Latinste Læsebog 1ste og 2det Affnit (Styk-

terne b), saavel de Latinske som Danske, hvilke sidste først ere mundtlig giennemgaaede af Classen selv under Lærerens Veiledning, siden saavel læste lectieviis som flere Gange skriftlig giengivne. En levende og sikker Besiddelse og Anvendelse af Ordforraadet, Formerne og disses Brug har været Opgaven for denne Underviisning, hvorved alle Lærestykkerne ligesaavel er giengivne fra Latin paa Dansk som fra Dansk paa Latin, og bestandig omformede paa forskjellige Maader. De vigtigste Regler af Ordsviningslæren ere giennem Exemplerne mundtlig meddeelte, tildeels med Henviisning til Bogen's §§.

IV Klasse: Cornel. Nepos: Miltiades, Themistocles, Aristides, Pausanias. Cæsar de bello gallico 1ste Bog. Svinningslæren og det Vigtigste af Læren om Forholdsformernes Brug efter Madvig. Stil efter Troiels Opgaver 3 Gange om Ugen.

V Klasse: Ciceros Taler pro lege Manilia, pro Archia, pro Ligario, pro Dejotaro. Sallusts Catilina. Ovid Metamorph. 3die og 4de Bog (med Forbigaaelse af enkelte Stykker, i Alt omtrent 100 Vers). I Madvigs Sproglære er hele Ordsvinningslæren læst, Lydlæren og en Deel af Formlæren repeteret.

Latinske Stile ere skrevne 2 Gange egentlig efter Ingerslevs Materialier, 1 Gang egentlig er paa Skolen skrevet en Oversættelse fra Latin eller en Extemporalstil. De

skrevne Stile ere efter Giennemgangen siden gientagne ved mundtlige Øvelser.

- VI Klasse: 1) Samlet: Cicero de officiis, 3die Bog.
 Livius 23de Bog.
 (Cursorist) Curtius 3die og 4de Bog.
 Virgil Aeneis 8, 9, 10 Bog.
- 2) Særskilt, a) Horats. Od. 3die og 4de Bog,
 Carmen Sæculare, Epoderne: 2, 5, 7, 13,
 Epist. 2den Bog og Ars poetica.
- b) Sallust Jugurtha, Cicero: Lælius, indtil Cap. II.

Madvig's Sproglære repeteret Lydlære, Formlære, Orddannelseklære, Ordsøiningslærens 1ste og 2det Afsnit.

Latinske Stile ere skrevne efter Heinrichsens Opgaver, ny Samling, 1 Gang ugentlig af den samlede Klasse, 1 Gang særskilt af hver Afdeling. 2 samlede Timer om Ugen ere anvendte dels til skriftlig Oversættelse fra Latin, dels til cursorist Læsning (Curtius).

Græsk.

- IV Klasse: Langes Grammatik til de uregelmæssige Verber. De 5 første Capitler af Xenophons Anabasis 1ste Bog.
- V Klasse: Xenophons Anabasis 1ste Bog, fra 7de Cap. til Enden og hele anden Bog. Homers Odyssee 1ste og 6te Sang. Langes Grammatik læst og repeteret.
- VI Klasse: Dimittenderne: Plutarch's Camillus, Herodots 9de Bog, Xenophons Memorabilia 1ste

og 2den Bog; Odysseens 8de, 9de og 10de Bog. De Øvrige: Herodots 9de Bog, Xenophons Anabasis 2den Bog, Odysseens 1ste, 2den, 8de og 9de Bog.

Dimittenderne angive tillige: Platons Crito, Epiktets Haandbog, Odysseens 1ste, 2den og 3die Bog. Antiquiteter efter Boiesen, Mythologie efter Brohm.

Hebraisk.

Dimittenderne have læst hele Genesis og Lindbergs Grammatik.

Fransk.

- II Klasse: Borrings Manuel de langue française, fra Side 6—31, 81—107, 147—163. De regelrette Bøiningformer efter Abrahams.
- III Klasse: Borrings Læsebog for Mellemklasserne fra Side 90—151. Bøiningslæren efter Abrahams.
- IV Klasse: Borrings Læsebog for Mellemklasserne fra Side 151—230. Bøiningslæren efter Abrahams.

I 2den, 3die og 4de Klasse er der skrevet Stil 1 Gang om Ugen efter Sibberns Dvelfer.

- V Klasse: Prosp. Mérimée: Mateo Falcone, vision de Charles XI, l'enlèvement de la redoute, Tamango, Colomba. Ordspøiningslæren efter Abrahams. Stil 1 Gang om Ugen, i første Halvaar efter Sibberns Dvelfer, i sidste efter dicterede Stykker.

VI Klasse: Alfred de Vigny: Cinqve Mars. Nogle af Victor Hugos lyriske Digte. I de sidste 2 Maaneder er en Deel af hver Time anvendt til at giennemgaae Litteraturhistorien.

Religion.

- I Klasse: Herslebs mindre Bibelhistorie, suppleret med enkelte Stykker af Thonboes. Luthers Catechismus. Psalmer.
- II Klasse: Balles Lærebog, de 5 første Capitler. Herslebs mindre Bibelhistorie og den større indtil 5te Periode. Psalmer. En Deel af Matthæi Evangelium er oplæst og giennemgaaet.
- III Klasse: Balles Lærebog forfra til Pligterne i de enkelte Stænder. Herslebs store Bibelhistorie forfra til 3die Affnit.
- IV Klasse: Fogtmanns Lærebog forfra til Læren om Treenigheden. Herslebs større Bibelhistorie, det gamle Testamente.
- V Klasse: Fogtmanns Lærebog, 2det Capitel. Herslebs større Bibelhistorie, det nye Testaments første Affnit.
- VI Klasse: Fogtmanns Lærebog fra 2det Capitel 4de Affnit til 3die Capitel 4de Affnit. Hele Herslebs større Bibelhistorie. Apostlenes Gierninger paa Græff. Dimittenderne have desuden repeteret Resten af Fogtmanns Lærebog og læste Johannes Evangelium paa Græff.

Historie.

- I Klasse: Den oldnordiske Gudelære og Danmarks og Norges Historie fra de ældste Tider indtil Baldemar Seiers Død, mundtlig foredraget. Verdenshistorien, efter Kosfods fragmentariske Lærebog, forfra indtil Begyndelsen af Roms Historie.
- II Klasse: Den gamle, Middelalderens og den nyere Historie indtil Midten af det 17de Aarhundrede, efter samme Lærebog.
- III Klasse: Hele Historien efter samme Lærebog og den gamle Historie indtil den peloponnesiske Krig efter Bohrs Lærebog.
- IV Klasse: Den gamle Historie og Middelalderen indtil Korstogene efter Bohrs Lærebog.
- V Klasse: Middelalderens Historie efter Bohr og Danmarks Historie indtil 1397 efter Allens Lærebog.
- VI Klasse: Dimittenderne: Hele Verdenshistorien efter Kosfods Udtog og Danmarks Historie efter Allens Lærebog. De Dyrige: Den gamle Historie efter Kosfod og Middelalderens efter Bohr.

Geographie.

- I Klasse: Almindelig Overfigt over Jordklodens forskellige Dele især i fysisk Henseende, efter Sydovs Kort, men uden Afbenyttelse af nogen Lærebog. Desuden Danmarks fysiske og politiske Geographie med større Vidtløftighed.

- II Klasse: Europas Geographie indtil Storbritannien efter Belschow.
- III Klasse: Hele Europas Geographie efter samme Lærebog.
- IV Klasse: De 4 andre Verdensdele efter samme Lærebog tilligemed Asiens gamle Geographie efter Königsfeldt.
- V Klasse: Europas Geographie indtil Spanien efter Ingerslevs Lærebog.
- VI Klasse: Hele Europas Geographie efter Ingerslev og de andre Verdensdele efter Belschow. Hele den gamle Geographie efter Königsfeldt.

Arithmetik.

- I-II Klasse: Practisk Regning tildeels efter Schneekloth's Regnebog.
- III Klasse: Buchs Elementer af Mathematikken Art. 1—5, 7—9, 13—14, 19—23, 28—34, 39—65, 70—74, 97—112. Practisk Dvelse i Regning med Decimalbrøk.
- IV Klasse: Samme Bog Art. 1—84, 97—112, 123—137. Practisk Dvelse i Ligningers Oplosning.
- V Klasse: Hele Bogen. Practisk Dvelse i Regning med Tilnærmelsesværdier, Roduddragning og Oplosning af Ligninger.
- VI Klasse: Om modsatte Størrelser, Potens, Rod, Logarithme, Bogstavregning, Talrækker.

Geometrie.

- I-II-III Klasse: Dvelse i geometrisk Tegning.
- IV Klasse: Oppermanns Plangeometrie Art. 1—232.
- V Klasse: Samme Bog Art. 169—248, 257—328.

VI Klasse: Samme Bog Art. 339—378, 413—449,
469—479, 486—506 samt Dygaver.

Naturhistorie.

- I Klasse: Krybdyrene og Fiskene efter Strom.
- II Klasse: Fiskene efter Strom. Den almindelige Indledning til Hvirveldyrene efter Prosch's „Dyreriget's Naturhistorie“.
- III Klasse: Indledning til Hvirveldyrene, Pattedyrene og Fuglene efter Prosch.
- IV Klasse: Krybdyrene, Frøerne, Fiskene efter Prosch. Indledning til Botaniken.
- V Klasse: Resten af Botaniken. Leddyrene, Bløddyrerne og Straaldyrene efter Prosch.
- VI Klasse: Almindelig Repetition af Planteriget og Dyreriget.
-

Skolekassens Indtægter og Udgifter

i afvigte Skoleaar.

A. Hovedregnskabet.

	Indtægt.	
I følge Decision	8	R ^l 92 β.
Renter	408	— 94 -
Jordebogs-Indtægter	1495	— 88 -
Fra Amtstuer	453	— 12 -
Skolecontingenter	1453	— 72 -
Af Hospitalet	208	— „ -
Tilskud fra alm. Skolefond	5993	— 20 -
	10,021	R ^l 90 β.

	Udgift.	
I følge Decision	7	R ^l 48 β.
Underbalance fra forrige Regnskab .	1354	— 84 -
Lønninger og Pensioner	7701	— 48 -
Bygning og Inventar	204	— 85 -
Brandsels- og Belysnings-Fornøden-		
heder	204	— „ -
Skatter og Afgifter	358	— 61 -
Regnskabsføringen	161	— 84 -
Forsk. tilfældige Udgifter	250	— 34 -
	10,243	R ^l 52 β.

B. Stipendieregnskabet.

Indtægt	605	R ^l 92 β.
Udgift	433	— 88 -
	172	R ^l 4 β.

Ved forestaaende offentlige Examen begynder den mundtlige Prøve Fredagen den 11te Juli og fortsættes til Mandagen den 21de Juli incl., om Formiddagen fra Kl. 9—12 og om Eftermiddagen fra Kl. 2½—5½ i følgende Orden:

		1ste Værelse.	2det Værelse.	3die Værelse.
Fredag . . .	Formd. Eftermd.	6te Cl. A. Tydsk. 6te Cl. A. Fransk.	5te Cl. Mathematik. 5te Cl. Naturhistorie.	4de Cl. Hist., Geog. og Fransk.
Løverdag ..	Formd. Eftermd.	5te Cl. Tydsk. 4de Cl. Naturhistorie.	3die Cl. Historie og Geogr. 3die Cl. Latin.	2den—1ste Cl. Regning. 2den Cl. Hist. og Geogr.
Mandag . . .	Formd. Eftermd.	6te Cl. Hist. og 6te Cl. A. Geog. 4de Cl. Mathematik.	3die Cl. Religion. 3die Cl. Naturhistorie.	2den Cl. Naturhist.
Tirsdag . . .	Formd. Eftermd.	5te Cl. Hist. og Geog. 6te Cl. Mathematik.	4de Cl. Religion og Græsk. 3die Cl. Tydsk.	3die Cl. Fransk.
Torsdag . . .	Formd. 9—11 — 11—1	6te Cl. B. Tydsk. 6te Cl. B. Fransk.	3die Cl. Mathematik.	
Fredag . . .	Formd. 9—11 — 11—1	6te Cl. B. Geographie. 6te Cl. B. Naturhist.	5te Cl. Latin.	2den—1ste Cl. Tydsk.
Løverdag ..	Formd. Eftermd.	6te Cl. Latin. 6te Cl. A. Hebr. og 5te Cl. Rel.	5te Cl. Græsk. 2den Cl. Fransk, 1ste Cl. Naturh.	1ste Cl. Hist., Geogr. og Relig.
Mandag . . .	Formd. Eftermd.	6te Cl. Religion. 6te Cl. Græsk.	5te Cl. Fransk og 4de Cl. Latin. 4de Cl. Tydsk.	2den—1ste Cl. Dansk. 2den Cl. Religion.

Fredagen den 18de, Eftermd. Kl. 2 Sangprøve.

Løverdagen den 19de, Eftermd. Kl. 5 Prøve i Gymnastik og Svømning — eller, hvis Beirliget ikke tillader det, næstfølgende Mandag paa samme Tid.

Torsdag og Fredag den 17de og 18de Juli afholdes Afgangsexamen med dem, der skulle gaae over i den nye syvende Klasse, i de Fag, som nu for dem skulle afflottes.

Tirsdagen den 22de Juli, Formiddag Kl. 11, examineres de nyanmeldte Disciple.

Mandagen den 25de August, Formiddag Kl. 11, foretages Opflytningen med sædvanlig Høitidelighed.

Tirsdagen den 26de August begynder Underviisningen i det nye Skoleaar.

Belyndere af Skolen, Forældre og Slægtninge til dens Disciple, indbydes herved ærbødigt til at bære denne offentlige Prøve med deres Nærværelse.

Nykjøbing Cathedralskole, den 22de Juni 1851.

E. P. Rosendahl.
